

Beata Topiĳ-Stempińska
ORCID: 0000-0002-4257-5844
Akademia Ignatianum w Krakowie

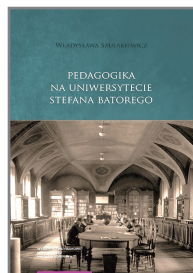
O wileńskiej pedagogice i jej propagatorach słów kilka

A Few Words About Vilnius Pedagogy
and Its Promoters

Władysław Szulakiewicz, *Pedagogika na Uniwersytecie
Stefana Batorego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu
Mikołaja Kopernika, Toruń 2019, ss. 215.

W historię każdej dyscypliny naukowej wpisani są konkretni ludzie (Kąkol 2002; Dycht 2006; Meissner, Szulakiewicz 2008; Żukowski 2015; Bonusiak 2019). Oni ją nie tylko konstytuują, ale też rozwijają, odkrywają, poszukują odpowiedzi, rozważają, roztrząsają, omawiają i analizują problemy, dylematy, kwestie oraz zagadnienia związane bezpośrednio lub pośrednio z daną dyscypliną. W historię powstania i rozwoju pedagogiki w Polsce można śmiało wpisać wiele nazwisk. Warto tu przywołać postacie Jana Władysława Dawida, Bogdana Nawroczyńskiego, Sergiusza Hessena, Kazimierza Sośnickiego, Marii Grzegorzewskiej, Heleny Radlińskiej, Janusza Korczaka, Kazimierza Twardowskiego i wielu innych zasłużonych dla polskiej pedagogiki (Okoń 2000; Jakubiak, Jamrożek 2019).

Zdecydowana większość prekursorów polskiej pedagogiki związana była z konkretnymi uniwersytetami, np. w Warszawie,

SPI Vol. 23, 2020/2
ISSN 2450-5358
e-ISSN 2450-5366

Reviews

Recenzje

Lwowie, Krakowie, Poznaniu. Prowadzili tam badania naukowe, zajęcia dla studentów, kształcili kadrę. Włączali się aktywnie w działalność społeczną, charytatywną. Działali w różnego typu stowarzyszeniach czy organizacjach. Byli aktywni na wielu polach. Niewątpliwie to dzięki aktywności naukowej uczonych, tej miary co Kazimierz Twardowski, na polskich uniwersytetach powstawały pierwsze katedry pedagogiki, m.in. w Poznaniu, Lublinie, Warszawie, Krakowie i w Wilnie (Hejnicka-Bezwińska 2018: 47–48). Procesowi instytucjonalizacji pedagogiki oraz genezie powołania katedry pedagogiki w ostatnim z wymienionych ośrodków akademickich poświęcona jest publikacja autorstwa Władysławy Szulakiewicz pt. *Pedagogika na Uniwersytecie Stefana Batorego* (Toruń 2019).

Wydanie publikacji o wileńskiej pedagogice w Toruniu nikogo nie powinno dziwić, bowiem to Uniwersytet Mikołaja Kopernika jest spadkobiercą spuścizny naukowej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Należy również podkreślić, że profesor Władysława Szulakiewicz od wielu lat prowadzi badania dotyczące działalności polskich naukowców związanych m.in. z wileńską Alma Mater (Szulakiewicz 1999, 2003, 2010, 2018).

We wstępie recenzowanej publikacji Władysława Szulakiewicz zaznacza, że „pomysł podjęcia się opracowania poświęconego pedagogice na Uniwersytecie Stefana Batorego (USB), [...] zrodził się podczas wyjazdu studyjnego do Wilna” (s. 5), z potrzeby upamiętnienia działalności polskich pedagogów i miejsc z nimi związanych. Powodów było więcej, jak chociażby setna rocznica wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego, sześćdziesiąta rocznica śmierci Ludwika Chmaja – pierwszego kierownika katedry pedagogiki na USB. Niewątpliwie jedną z ważniejszych przyczyn podjęcia tego zadania był brak w polskiej historiografii edukacyjnej rzetelnego studium o powstaniu i rozwoju pedagogiki jako przedmiotu nauczania i dyscypliny naukowej na Uniwersytecie Stefana Batorego. Publikacja ta pozwoli czytelnikowi poznać „możliwie pełny obraz funkcjonowania pedagogiki na USB w okresie międzywojennym” (s. 6), a także działalność „twórcy wileńskiej akademickiej pedagogiki” (s. 96) Mariana Massoniusa i jego następcy Ludwika Chmaja.

Tytułem wprowadzenia autorka zaznajamia czytelnika ze światem idei naukowych i wychowawczych obecnych na Uniwersytecie Stefana Batorego. Czyni to przywołując przemówienia inauguracyjne

rektorów Wszechnicy Batorowej, jak też wykłady publiczne jej profesorów. Szczególne znaczenie dla społeczności akademickiej wileńskiego uniwersytetu miały wykłady rektorów. Warto przywołać w tym miejscu postacie m.in. Stanisława Pigonia, Aleksandra Wóycickiego. W mowach inauguracyjnych zwracali uwagę młodzieży na doniosłe i ważne kwestie dotyczące idei uniwersytetu czy „powołania młodzieży akademickiej”. Często te przemówienia i wykłady były później publikowane na łamach periodyku „Alma Mater Vilnensis”. Czasopismo to było „jednym ze znaczących wydawnictw studenckich, łączących całe środowisko akademickie USB” (s. 29). Autorami tekstów zamieszczanych na łamach pisma byli studenci, np. Czesław Miłosz, jak i uznani już profesorowie. Wśród autorów znajdowali się przedstawiciele wielu dyscyplin – historycy literatury, filozofowie, teologowie, historycy sztuki i inni. O bogactwie działalności czasopiśmienniczej wileńskiego środowiska akademickiego świadczy liczba ponad 40 pism wydawanych przez różne organy uniwersyteckie. Zachowane periodyki są doskonałym źródłem informacji o propagowanych na uniwersytecie ideach naukowych, wychowawczych, społecznych oraz o aktywności pisarskiej studentów i profesorów USB. Tymi wstępnymi rozważaniami autorka wprowadza czytelnika w naukowe realia życia uniwersyteckiego, przechodząc następnie do przybliżenia sylwetki i działalności Mariana Massoniusa.

Działalność naukowa i dydaktyczna Massoniusa we Wszechnicy Batorowej przypada na lata 1920–1932. Ten wydawałoby się krótki, bo zaledwie 12 letni okres jego pracy na uniwersytecie, był jednak bardzo intensywny. Należał bowiem Massonius do osób niezwykle aktywnych. Przygotowywał programy kształcenia, prowadził wykłady, seminaria pedagogiczne, a liczba realizowanych przez niego zajęć była duża i wymagała rozległej, często interdyscyplinarnej wiedzy. Jak zauważa Władysława Szulakiewicz, na zajęciach Massoniusa „studenci poznawali treści dotyczące takich przedmiotów, jak: historia wychowania, pedagogika ogólna, pedagogika szkolna, dydaktyka” (s. 90) i wielu innych. Z nakreślonego przez autorkę portretu wyłania się człowiek zaangażowany i oddany pracy dydaktycznej i naukowej, aktywny działacz społeczny, sprawny administrator i wybitny pedagog oraz filozof. Prowadzona przez niego z wielkim oddaniem praca legła u podstaw powołania kilka lat później katedry pedagogiki na USB.

Proces powoływania kandydata na pierwszego kierownika katedry pedagogiki był długi i przebiegał zgodnie z prawem ustanowionym przez ówczesne Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Autorka szczegółowo przedstawia przebieg całego procesu wyłaniania kandydata. Czytelnik dowiaduje się, że w II RP w proces nominacji na stanowisko kierownika katedry zaangażowane było całe środowisko akademickie z danej dyscypliny. Uznani i cenieni profesorowie nie tylko wskazywali nazwiska, ale także oceniali dorobek przyszłego kierownika. Dzięki drobiazgowej relacji autorki współczesny czytelnik dowiaduje się, że w II RP objęcie katedry uniwersyteckiej było ważnym wydarzeniem w świecie naukowym, a osoba wybrana musiała zostać zaaprobowana przynajmniej przez znaczną część środowiska uniwersyteckiego.

Na pierwszego i ostatniego zarazem kierownika katedry pedagogiki powołano Ludwika Chmaja. Jak zaznacza autorka recenzowanej publikacji, nie wszyscy zgodzili się z takim rozstrzygnięciem konkursu. Chmaj kierował katedrą zaledwie jeden rok, ale aktywnie włączył się w popularyzowanie wiedzy pedagogicznej. Wojna przeszkodziła temu niezwykle pracowitemu badaczowi na kontynuowanie dzieła rozpoczętego przez Mariana Massoniusa. Postać Chmaja, naszkicowana piórem autorki, to osoba zaangażowana, oddana pracy. Surowy i wymagający nauczyciel, ale „w wielu wspomnieniach, zwłaszcza młodych adeptów nauki, akcentowana jest jego niezwykła życzliwość” (s. 119). Niewątpliwie spuścizna pedagogiczna i osoba Ludwika Chmaja warta jest przypominania i docenienia także przez współczesnych pedagogów.

Wartością dodaną prezentowanej publikacji jest aneks, w którym autorka zamieściła fragmenty przemówień inauguracyjnych, dokumenty, programy proseminariów i seminariów prowadzonych przez Massoniusa oraz fotografie. Pozwoli on czytelnikowi na własną ocenę np. pracy dydaktycznej podejmowanej na seminarium pedagogicznym.

Przybliżenie sylwetek pedagogów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i podejmowanej przez nich pracy dydaktycznej, naukowej oraz popularyzującej wiedzę pedagogiczną niewątpliwie wypełnia, chociaż jak zaznacza autorka jeszcze nie w pełni, sygnalizowaną lukę dotyczącą wiedzy na temat ówczesnej wileńskiej pedagogiki i jej prekursorów. Ta niewielkich rozmiarów, ale ważna poznawczo

publikacja może stanowić dla młodych naukowców inspirację do podjęcia dalszych badań nad dziejami pedagogiki na Uniwersytecie Stefana Batorego.

Bibliografia

- Bonusiak W. (2019). *Ignacy Łukasiewicz. Szejk z Galicji*, Rzeszów: Libra.
- Dycht M. (red.) (2006). *Rozwój polskiej pedagogiki specjalnej w świetle dokonania jej twórców: szkic do portretu historycznego pedagogiki rewalidacyjnej i resocjalizacyjnej*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Hejnicka-Bezwińska T. (2018). *Koncepcja pedagogiki (i pedagogiki ogólnej) w szkole łwowsko-warszawskiej*, „Forum Pedagogiczne”, nr 1, s. 43–58.
- Jakubiak K., Jamrózek W. (2019). *Dziedzictwo oraz bilans praktyki i myśli pedagogicznej w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Forum Pedagogiczne”, nr 1, s. 18–31.
- Kąkol J. (2002). *Władysław Orlicz. Twórca Poznańskiej Szkoły Matematycznej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Meissner A., Szulakiewicz W. (red.). (2008). *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Okoń W. (2000). *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Szulakiewicz W. (1999). *Trudna biografia człowieka nieustrudzonego. Pamięci Ludwika Chmaja – pedagoga, historyka filozofii i kultury*, „Biuletyn Historii Wychowania” nr 9–10, s. 33–38.
- Szulakiewicz W. (2003). *Ludwik Chmaj (1888–1959). Zarys biografii i twórczości pedagogicznej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 42, s. 161–182.
- Szulakiewicz W. (2010). *Za przykładem mistrza. Tadeusza Czeżowskiego (1889–1981) służba uniwersytetowi i nauce*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 47, s. 109–127.
- Szulakiewicz W. (2018). *Seminarium pedagogiczne Mariana Massoniusa – między filozofią a pedagogiką*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 1–2, s. 109–121.
- Żukowski P.M. (2015). *Profesorowie i wykładowcy prawa administracyjne i nauki administracji na polskich państwowych uniwersytetach w latach 1918–1939. Katedry i organizacja*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa”, t. 8, nr 3, s. 299–317.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr Beata Topij-Stempińska
Akademia Ignatianum w Krakowie
Wydział Pedagogiczny
Instytut Nauk o Wychowaniu
e-mail: beata.topij@ignatianum.edu.pl